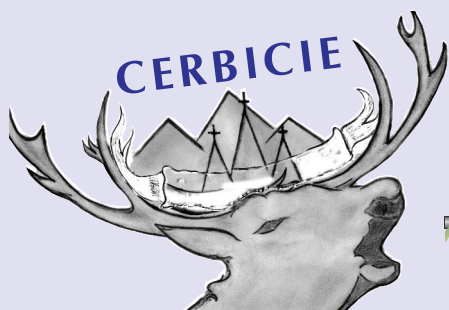

Supliment al
"Cuvântului Românesc"

GLASUL CERBICIEI

REVISTĂ DE CULTURĂ ȘI ISTORIE BĂNĂȚEANĂ Nr. 4 * Anul III 2009 Serbia

Familie de români
din Srediștea Mică la începutul
secolului al XX-lea

**Responsabil pentru sectorul
informare:**

Marin Gașpăr

Redactor fondator:

Dorinel Stan;

Redactor tehnic:

**Liviu Stamin și
Gabriela Imbroca**

Redacția:

**dr. Juica Brândușa,
dr. Eugen Cinci,
Ioan Ciama (Timișoara),
Arhimadrit Longhin Muncian
Petru Flora,
Natalia Stan,
Aurelia Crăiete,
Nelu Turcoane,
Rit Iovan.**

**Înregistrat la Secretariatul
pentru Informații, Republica
Serbia, nr. 1085/91 "Cuvântul
românesc" apare sub egida
Comunității Românilor din
Serbia;**

Adresa:

**Vojvodanska 24, Središtea
Mică 26335; Gudurica, Serbia**

Tel:

**+381 13 836-808;
+381 64 119-53-84**

email:

**dorinelstan@hemo.net;
comunitatea@gmail.com;
www.comunitatea-romanilor.org.rs**

Tiraj: 500

JOCUL VIRTUAL

Scrie: D.Stan

Noul număr al revistei de cultură și istorie bănățeană "Glasul Cerbiciei"(nr.4/2009) aduce o sumedenie de texte inedite din domeniul culturii, artei, istoriei, schițe de protret... din spațiul numit-BANAT.

Secolul nostru, dedat cultural ansamblează utilul cu feluritul și necesarul cu muțenia în mersul cocoș al minoritarului român, trasat cu gând amar în fenomenul cultural văzut, creat și înhibat de

aproape.

Scena culturală minoritară, oferă câteva alternative de dimensiuni mari, dar reduse într-un sens unic, drept urmare a confruntărilor "aleșilor noștri" neacceptabili și autoinpuși în peisajul democratic al timpului nou, dificil și exigent.

În lupta incadescentă pentru supremație, jocurile devin reguli, iar competența viciu în șirul acțiunilor lungi de epurare, atât de pronunțate în semiumbra grupărilor mărginite de influențul politic.

Nu înțelegem de unde atâta ignoranță sub acoperișul comun al actorilor minoritari care într-adevăr domină scena bătuită a timpurilor noastre. Desigur, transparența cu un aer ușor colorat-democrat nu-și găsește menirea, chiar dacă proporția depășește cu mult conștiința și rațiunea. Firul hârzobului se tot înnoadă, iar răbojul se apropie de capăt. Evident că în noua – vechea postură, prevederile și interpretii îndrăgiți perfecționează cântecul după auz, acomodat noilor împrejurări și circumstanțe.

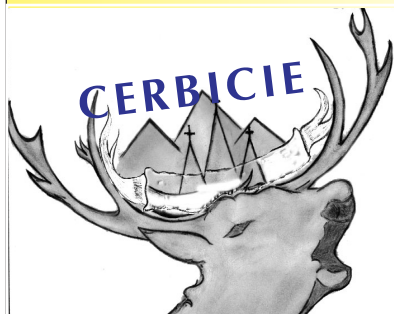
Continuând lucid jocul de-a interesul ocult, dilemele se suprapun în izbânda omagială, metaforic – alegorică pentru majoritatea minoritară necunoscută, rămân doar viziuni cu FERESTRELE DESCHISE.

O privire în ansamblul, vizând instituționalizarea instituțiilor cu caracter românesc, denotă axarea pe iluzoriul unor indivizi receptivi care se rotesc pe posturi, sub privirile monumentale a nucilor în perete, membrii incompetenți (medici, preoți, mai nou indivizi cu școală nouă...), fără studii superioare și puncte de vedere. Autoproclamați în sfera culturală și binecuvântați de clasa politică actuală, încearcă tot felul de incursiuni pe sub streșină. Funcția nu reprezintă o responsabilitate, ci este o doctrină pentru performanțe personale și beneficii în numele culturii minoritare.

Semnalare esențială a problemei culturale o reprezintă moștenirea cadrelor cârpaci, sub un drapel.

Activitatea culturală instituționalizată a minorității române în Serbia, indiferent din ce unghi se interpretează se tot deplasează în spații cețoase și neclare.

E momentul să-i normalizăm cursul!

DIN SUMAR:

**Urme și mărturii rămase din vechea
mănăstire sredișteană**

pag.4-5

**Un învățător din Serbia de Răsărit la
Mesici**

IOAN DAMIANOVICI

pag.8

Zona geografică în care trăim (II)

pag. 6-7

**Răspunsurile lui Mihai Juică
la chestionarul lui
B.P.HAȘDEU DIN 1884 (II)**

pag.16-17

Râpișor, Râpișoare-Râtișor

pag.14

Trei "Fântâni Mari"

pag.22-23

URME ȘI MĂRTURII RĂMASE DIN VECHEA MĂNĂSTIRE SREDIȘTEANĂ

Icoanele reprezintă limbajul cel mai contradictoriu, care exprimă, sensul venerării imaginilor și miracolul unei tradiții.

În Banat, ca peste tot, acolo, unde se recunoaște împărăția lui Dumnezeu, icoanele au adus un alt cer pe pământ.

Dintre vechile icoane ale acestui efemer edificiu eclezistic, într-o stare relativ bună, se păstrează în biserica fostei mănăstiri srediștene două icoane, Sfânta Maria cu Isus și Isus Hristos care au aparținut timpului vechi și iconostasului vechi din Srediștea Mică. Icoanele sunt pictate, ulei pe lemn, dimensiunile 48 x 73 cm.

Sfânta Maria cu Isus Hristos este în figură până la brâu cu mâinile la piept. La veșmânt este ornamentică de aur.

Isus Hristos este în figură până la brâu, cu fața în direcția privitorului. Cu mâna dreaptă binecuvântează, iar în mâna stângă ține sfera cu semnele zodiacului de aur, stelele, soarele, prezentarea mării, valurile și dealurile. Tot la

fel, îmbrăcămintea conține ornament de aur.¹ Aici se păstrează o icoană mare, de dimensiuni 200 cm x 150 cm, realizată în ulei pe pânză. Pe ea, este prezentat, în poziție dreaptă Sf. Gheorghe și Sf. Dimitrie, iar în unghiuri sunt evangheliștii, în cadru ornamentic auriu. În colțul drept, jos e înscris un text.

Figurile, culorile și maniera pictării pe țesătură și spoială pe pânză și multe alte caracteristice denunță timpurile vechi, poate începutul secolului al XIX-lea. Culorile și formele ornamentului auriu vorbesc de acest termen. Valoarea incontestabilă a lucrării o reprezintă modul ușor debordat, adică corelația lucitor – întunecat a unei culori.²

Cele două icoane, au fost realizate de Diaconovici.

Mult timp, icoana a fost în Biserica Ortodoxă Română din Mărghita, iar în anul 1983, comitetul parohial în frunte cu preotul Ion Jumanca, a reușit s-o readucă la Pârneaora, unde a fost dăruită.³

Preotul Alexandru Vărăgian a fost hirotonit de către episcopul Dr. Iosif Trăian Badescu în anul 1923 și instalat ca preot în comuna natală. Imediat ce a devenit paroh, timp de câteva zile împreună cu episcopul Iosif Vucicu au început să facă rând și curățenie în Sfânta Biserică. Derecticând cu încetul interiorul lăcașului, a găsit sub treptele corului, într-o bortă de aproape un metru adâncime, un vas mic în care se găsea un recipient pentru Sfântul Mir, ce aparținea fostei mănăstiri și 6 icoane realizate de Diaconovici la anul 1754.⁴ Acest recipient și icoane au dispărut din biserică, iar datorită înțelepciunii preotului Alexandru Vărăgian care în „Istoricul fostei mănăstiri” recipientul la introdus în mastilă și aplicat pe hârtie, pentru a rămâne mărturie.

Recipientul a fost dăruit mănă-

stirei din Srediștea Mică la anul 1767 de episcopul Ioan Georghevici, iar azi nu se mai găsește în inventarul bisericii.

Membrii comitetului parohial din Srediștea Mică, la 1911 și mulți bătrâni au constatat că din biserica fostei mănăstiri sunt aduse în biserica din Mărghita Mare, fără consințământul comitetului și sinodului parohial următoarele: Un chivot de argint cumpărat de Lazarevici, o icoană cinstită de Gheorghe Jurduțan Sfântul lăcaș și o cruce de argint.⁵

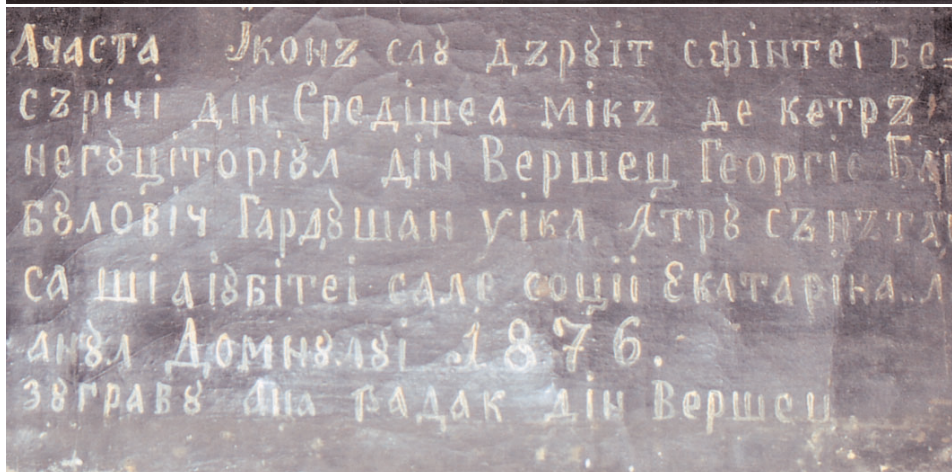
Icoana nu s-a mai recuperat.

De-a lungul anilor, s-a încercat distrugerea urmelor vechiului lăcaș sfânt de închinăciune, dar nu s-a reușit în totalitate. Preoții și enoriașii au reușit să tăinuie în mijlocul bisericii obiecte și icoane de artă valoroase. În ciuda tuturor greutăților și nenorociri apărute în decursul secolelor și decenilor, localnicii și preoțimea acestei așezări au fost fideli păstrători ai credinței și datinilor strămoșești⁶

În Sfânta Biserică din Seleuș, până nu de mult s-a păstrat o cruce de lemn foarte veche, care

Isus Hristos, opera Diaconovicilor care se păstrează în Biserica Parohială din Pârneaora.

însă a dispărut, fiind sculptată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de călugărul Loga (Moga) de la Srediștea.⁷

La Srediștea Mare, în Biserica Ortodoxă Sârbă se păstrează o bucată din ușile împărătești ale iconostasului vechii mănăstiri.

Ușile împărătești, cele două aripi împărătești, conțin patru câmpuri pictate care sunt mărginite de gravura podoabelor barocului stilizat. Câmpurile de sus sunt de dimensiuni mai mici, în formă de sferă cu figurile până la brâu a împăratului David și Solomon. David este în veșmânt împărătesc cu panglică aurită, acoperită cu manta verde deschisă mărginită de piele întunecată, în mână stângă ține harfa, iar în dreapta sulul, pe cap are coroana de aur cu negre ornamente ale

barocului. Pe fundalul albastru în depărtare se văd case. Profetul Solomon este prezentat în figură de aceeași dimensiune, îmbrăcat în veșmânt albastru, înfășurat în manta roșie cu piele albă. Pe cap poartă coroană de aur cu ornament negru. În mână stângă are sferă desfășurată. Pe fundalul albastru este un mic pat cu picioare galbene și așternut alb.

Arhangelul Gavriil, stă pe pardoseală, îmbrăcat în costum albastru închis, cu ton galben-castaniu și mantă roșie clară, care fâlfăie pe spate. Mână dreaptă este ridicată, iar cu mână stângă întinsă ține crenguța cu trei flori de crin.

Aripile mari, larg deschise sunt roșiatic colorate, peste care este așezată culoarea albă.

La vârful sunt forme galben-portocaliu în care se află triunghi gal-

ben și în el ochi. Pe lângă triunghi se împrăștie roze albe. Fundalul figurei este albastru deschis.

Maica Domnului stă rezimată pe piciorul drept, iar stângul lăndoit din genunchi. Mână dreaptă o ține pe evanghelia deschisă, iar mână stângă la piept. Sfânta Născătoare poartă veșmânt roșu, și stă pe pardoseală de marmură, la dreapta, în fundal se vede suportul înalt de este un pilon și gard de marmură, după care se văd arbori. Deasupra arhitecturii de marmură, după care se văd arbori. Deasupra arhitecturii de marmură se găsește o bogată cortină violet-roșie cu podoabă galbenă. În partea de jos a icoanei cu litere albe este înscris. GERGIE MOLER(1764)⁸

Dorinel Stan

NOTE:

1. *Gradja za proučavanje spomenika kulture Vojvodina, Novi Sda, 1981, pag.67*

2. Ibidem

3. A.P.B.O din Srediștea Mică, nr. 750/1983 nr.23

4. A.P.B.O din Srediștea Mică, Alexandru Vărăgian, *Istoricul fostei mănăstiri*, 1929, manuscris pg.9

5. Arhiva parohială Srediștea Mică, nr.1 / 901, octombrie 1911

6. Ibidem

7. Aurel Bojin, *Seleuș, Biserica Ortodoxă Română*, Panciova, pag.54

8. *Gradja za proučavanje spomenika kulture Vojvodina, Novi Sad, 1957 pag.62*

- Zoran Andrić, *Spomenica 70 godošnjica hrama Svetog Arhangela Gavriila u Velikom Središtu 1924 – 1994*, Vršac, pag.7

- *Gradja za poručavanje spomenika kulture Vojvodine Novi Sad, 1981 pag. 67*

ZONA GEOGRAFICĂ ÎN CARE TRĂIM

Hidrografia Munților Vârșetului

(continuare din numărul trecut)

Pe lângă pâraiele Ciornovăț și Șămița, (pe care le-am tratat în numărul precedent al revistei de față), de data aceasta ne vom rezuma atenția asupra celorlalte două ogașe importante din nordul Munților Vârșetului: Ogașu Marcovățului și Ogașu Pârneaorii, cu accentul pe principalele lor caracteristici hidrografice, cât și pe bogăția toponimică a locurilor din zonă.

În partea de nord a Munților Vârșetului, până la frontiera cu România, există două ogașe principale. Ogașu Marcovățului curge de la est spre vest, formând un arc boltit spre nord, paralel cu linia imaginară care leagă vârfurile munților de la Vârșăcior, peste Guduricki vrh și Lisicija glava, până la Cula. Între Ogașu Marcovățului și lina amintită, aproape paralel cu ambele, în același sens curge Ogașu Pârneaorii. În bazinele lor hidrografice cu secole în urmă s-au înființat satele: Marcovăț, Pârneaora, Gudurița și Srediștea Mare, a căror populație a supraviețuit și s-a dezvoltat economic în dependență de avantajele, deficiențele și furia acestor pârâuri.

Ogașu Marcovățului

Este cea mai mare apă curgătoare de pe coastele nordice ale Munților Vârșetului. Denumirea toponimică în general acceptată „Ogașu Marcovățului”, (sau „Markovački potok”), este mai mult descriptivă, având în vedere că acesta își are izvoarele în apropierea satului respectiv. Marcovicenii, însă, cursului superior îi zic „Valea Mare” iar cursului mediu (de la Marcovăț până la Srediștea Mare) îi spun simplu - „Ogaș”.

Specialiștii din domeniul Geografiei afirmă că lungimea

Ogașului Marcovățului este de 11 km, calculând-o de la izvorul cursului principal până lângă Srediștea Mare, unde albia pârâului părăsește așa-numita zonă a Munților Vârșetului, zonă stabilită deasupra cotei de 100 de metri altitudine absolută.

Pentru a înțelege situația în

Confluența dintre Ogașu Marcovățului și Ogașu Mesiciului.

întregime, după părerea noastră, mai trebuie adăugate următoarele lucruri: De la punctul unde izohipsa 100 „taie” ogașul, acesta, pe o distanță de 3 km ocolește pe la nord Srediștea Mare și apoi apele lui continuă să se scurgă prin albia canalului artificial – Kanal Veliko Srediște – Vrșac, cu lungimea de 10 km, săpat prin fostele terenuri mlăștinoase ale Râtului Mic (altitudinea 81 metri), până la confluență, mai întâi cu Ogașu Pârneaorii, iar apoi cu Ogașu Mesiciului, ambele la periferia nord-vestică a Vârșetului pe terenul dintre lacul artificial și podul peste care trece calea ferată ce duce spre Timișoara. După confluența cu „Mesiciul”, Canalul Vârșetului, pe o lungime de încă 13 km continuă prin Răturile Mari ale Vârșetului, (altitudinea 78 m.) unde primește și apele Canalului Cheveriş. De acolo o cotește spre nord-vest, se împreunează cu Canalul lui Șulh, urmând să se verse în marele Canal Dunăre – Tisa – Dunăre, în spatele pescăriei Vârșetului.

Subliniem faptul că până în urmă cu două secole, ambele râuri ale Vârșetului au fost niște bălți imense, care au colectat apele tuturor pâraielor amintite din nordul Munților Vârșetului, inclusiv Moravița, cât și cele ale „Mesiciului” și Cheverişului, care pornesc de pe coastele sudice ale

acelorași munți. Prin săparea canalelor de drenaj, care a început pe la mijlocul secolului XVIII, (pe vremea Mariei Terezia), bălțile amintite au secat treptat, fundul lor transformându-se în teren agricol și livezi de fânețe, însă și acum, în anii foarte ploioși, pe aceste terenuri apar inundații cu urmări păgubitoare asupra agriculturii.

Ogașu Marcovățului, propriu-zis, are cel mai mare bazin hidrografic dintre toate pâraiele ce se scurg de pe Munții Vârșetului, suprafața lui fiind de 51 km pătrați. Partea mare a acestui bazin se afla pe versanții nordici ai Vârșăciorului și pe cei nord-estici ai vârfului Guduricki Vrh. Doar afluenții de dreapta Ogașului Țărfiniului (în care se varsă Urviniu, Ogașu Micului, Izvor cu Cioală și Grunietele și încă două ogașe – unul în dreptul Guduriței și celălalt în dreptul Srediștei Mari) se scurg spre sud, de pe colinele opuse Munților Vârșetului. Lățimea acestui bazin este de 9 km, spațiu în care se află o rețea

bogată de afluenți cu lungimea lor totală de 13,2 km din care cauză, Marcovățul pe drept trebuie considerat – satul cu cele mai multe ogașe.

Conform datelor publicate în „Monografia Munților Vârșetului”, volumul II al cărui autori sunt profesori de la Facultatea de Geografie din Novi Sad, având în vedere că izvorul principal al Ogașului Marcovățului se găsește la altitudinea de 176 metri, apele lui, (curgând până la izohipsa 100), cobor 76 metri, sau, în medie 6,9 metri la fiecare kilometru, ceea ce prezintă profilul înclinației pantei longitudinale. Această cădere este relativ mică în comparație cu celelalte ogașe principale de pe Munții Vârșetului.

Trebuie, însă, adăugat că afluentul de stânga, Ogașu Jârului, sau Jâru, care se varsă în cursul principal în amonte de Gudurița, își are izvorul sub Cioacă la altitudinea între 400 și 500 metri – („Plavi izvor”), fapt pe care specialiștii din domeniu l-au neglijat când au calculat căderea, dar întrebarea „din ce cauză?”, deocamdată rămâne fără răspuns.

Afluenților cursului superior al Ogașului Marcovățului, ramificați în formă de evantai, (ogașele, văi, râpe, izvoare, etc.), în limbajul local, marcovicenii le-au atribuit o sumedenie de denumiri microtoponimice, pe care, pentru prima dată le-a adunat și sistematizat regretatul preot Vasile Bojin, care a slujit la Marcovăț.

Astfel, Valea Mare se formează la o jumătate de km la est de sat, prin confluența ogașelor Săliștea (brațul drept) și Plocea (cel stâng), care, la rândul lor adună toate apele ce se scurg de pe coastele nordice ale Vârșăciului: - Gruniu Craiului, Priodu al mic, Priodu al mare, Prichineviu, Târmoșneacu, Ogașu tufei, Dola, Mecota și ultimul din stânga fiind Tocicu, în a cărui vale se găsește cunoscutul izvor „Tocic”. Urmează câteva ogașe mai mici ce se varsă în Valea Mare între confluența amintită și gura de vărsare a Vrelei, curgând de pe coastele izlazurilor, precum: Bara lu

Drăgoi, Ogașu Purchicionilor, Ogașu lu Cotoman, apoi ogașele Clicenilor, Popesconilor, Ogrineșcilor și Săvonilor.

Afluentul de stânga, Vrela, cu izvoarele între Vârșăciu și Poiană, care adună apele ogașelor: Gârdana Trămuricilor, Vieru al mic, Vieru al mare, Știubeiu Ninconilor, Ogașu lu Limpia, Ogașu lu Pitie Iovan Isailu și Ogașu Bisericii. Înainte de vărsarea sa în Valea Mare, la Fântânile mari, trecând pe sub Podul lui Milan, desparte Marcovățul în două părți – Mala mică și Mala mare. Următorii afluenți de stânga sunt ogașele ce se scurg prin Mala mare: Ogașu Tărotonilor, Boruga lui Mioc și Ogașu lu Giulan.

Ultimul afluent important din hotarul Marcovățului este Lăscovița, care se scurge de la Izvoarele, printre Poiană și partea de hotar – Lăscovița, apoi trece pe sub Podu al mare la jumătatea drumului dintre Marcovăț și Gudurița și se varsă în cursul principal în apropierea fostei Odăi a poștei, cam în același loc unde, din partea dreaptă vine Begheiu, sau Ogașu Țărfiniului. În hotarul Guduriței se scurge Jâru, care izvorăște aproape de Cioacă, (respectiv Gudurički Vrh), curge prin Pagina afundă, trece pe sub Podu al mic la ieșirea din Gudurița spre Marcovăț și se varsă tot în ogașu principal. În același hotar mai există două ogașe ce vin de pe Cioacă, fără denumiri semnificative, care se unesc înainte de a se scurge pe sub podul dintre Gudurița și Srediștea Mare și apoi se varsă în Ogașu Marcovățului. La vest de cel din stânga, urmează linia de cumpănă cu Ogașu Pârneaorii.

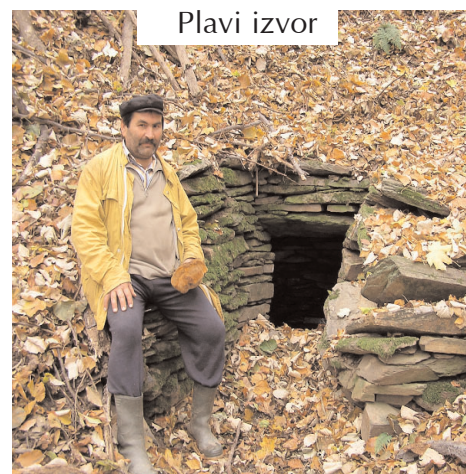
În lunile de vară, mai ales în ultimii ani, când verile au devenit din ce în ce mai secetoase, ambele ogașe seacă, (din care cauză în albiile lor nu se mai găsesc pești, raci și alte animale acvatice).

Scurgeri permanente de apă există doar în unele văi din cursul superior în apropierea izvoarelor mai puternice, precum și în cele

două canaluri artificiale, care, fiind la o altitudine joasă, se alimentează și din straturile de apă freatică.

Din motivele amintite, în albiile acestor ogașe au fost construite doar două obiective specifice apelor. Spre finea secolului XVIII la Pârneaora, sub Clemu, exista o moară de apă, însă, care putea să funcționeze foarte rar – numai în cazurile când ogașul avea debit maxim. În anul 1975, în amonte de Srediștea Mare s-a construit un baraj cu stăvilă, care reglează cantitatea de apă și astfel împiedică inundațiile.

Pe albia cursului superior și

mediu al Ogașului Marcovățului nu există nici un pod peste care trece drumul asfaltat Marcovăț – Vârșet, deoarece atât drumul, cât și toate satele din valea acestui pârau se găsesc pe malul stâng. Sunt, însă, câteva poduri peste care trec drumuri de țară, (în total 6) și încă 4 poduri pe afluenții de stânga. Peste albia canalizată a cursului inferior s-au construit 4 poduri importante (la drumul spre Timișoara lângă depozitul de gunoarie, la calea ferată spre Timișoara, la drumul spre Zrenianin) și încă două pe drumuri neasfaltate.

Pe Ogașul Pârneaorii există în total 4 poduri toate pe drumuri asfaltate 3 în apropiere de Pârneaora și Srediștea Mare și unul pe drumul Vârșet – Timișoara, între pompa de benzină „OMV” și fabrica de ciocolată „Banat”.

UN ÎNVĂȚĂTOR din Serbia de Răsărit LA MESICI IOAN DAMIANOVICI – DAMIAN

Scrie: Dorinel Stan

Ioan Damianovici s-a născut la Melnița (Serbia de Răsărit) în anul 1914. Rămas orfan de părinți în copilărie, împreună cu fratele Radovan, muncind anevoios în lupta pentru perpetuare, a reușit să depășească greutățile și obstacolele vieții, într-o perioadă imprezvizibilă și crâncenă. Școala de învățător o termină la Timișoara, unde se căsătorește cu Maria Murgu, profesoară de biologie.

La începutul carierei, circumstanțele au făcut, ca tânărul învățător contractual în anul 1942, să fie repartizat chiar la Mesici. Astfel, un dascăl român (valah) din Serbia de Răsărit, și-a început activitatea educativ – instructivă în Banatul sârbesc. Nu știm dacă este o simplă coincidență și întâmplare, s-au este un exemplu răzleț, radios pentru românii din Serbia.

Învățătorul Ioan Damianovici a fost repartizat la Begheiți (Torac), iar dascălul Nicolaie Pelverejan la Mesici. În tren, cele două cadre didactice au ajuns la o rufărie comună, făcându-se schimbul localităților unde urmau să devină învățători la școală. În aceste condiții, Ioan Damianovici – Damian a rămas învățător la Mesici, iar Nicolae Pelverejan la Begheiți. Începând cu anul școlar 1942, Ioan Damianovici este titularizat pe post de învățător contractual la Mesici. Timp de doi ani (1942 - 1944) desfășoară o vastă activitate școlară și culturală în localitate. Paralel cu activitate didactică, desfășoară și o prolifică activitate culturală-publicistică. În această perioadă se reactivează corul bisericesc și laic, care este organizat și dirijat de Damianovici. Tot sub conducerea lui, corul din Mesici își lărgeste raportorul cu noi piese corale: „Bănățeană”, „Până când?”, „Hristos a Inviat”, „La arme”, „Pe al nostru steag”, „Veniți viteji”, „La ferestra” etc. În acest interval, la Mesici s-a înființat cercul cultural „Astra”. Ioan Damianovici, în timpul celui de-al doilea război mondial a publicat articole în calendarul „Nădejdea” pentru timoceni (Românii din Serbia de Răsărit). Învățătorul a desfășurat o vie activitate și-a fost iubit de mesiceni.

În vara anului 1944 pleacă în România, la Timișoara, iar din cauza confruntărilor politice nu se mai întoarce la Mesici, sat care la iubit și îndrăgit

mult. Din anul 1944, Ioan Damianovici devine învățător la Săcălaz, județul Timiș. În acest răstimp, familia Răduț din Mesici (prietenii cu familia Damianovici) vremelnice s-a adăpostit la Săcălaz, până în anul 1947 când au revenit la Mesici. În perioada postbelică, avocatul Alexandru Butoarcă, un bun prieten al lui Damian, venea adesea în vizită la Săcălaz, cu prilejul serbărilor organizate de învățător. Totuși, destinul a fost prea dur cu el. În anul 1947, grav se îmbolnăvește la pat, vegheat de soție, timp de doi ani, pe 24 aprilie 1949 a plecat la cele veșnice, la doar 35 de ani.

Soția Maria, după 6 luni, i-a pus o cruce de marmură la mormânt pe care este scris următorul text:

Trecătorule te oprește. În crucea sfântă citește.

Și întreabă cine sunt. În acest rece pământ. Tare lumea mi-a fost dragă. Numai soarta mi-a fost slabă.

Nu ți-a fost milă de mine. Cam trăit puține zile.

Fostam la medici destui. Speranță mi-a spus că nui.

Rămâi casă întristată. Cu mult dor de mine l lăsată.

Că și moartea nemiloasă. Prea tânăr m-a scos din casă.

Numai putând să trăiesc. Stau aici și putrezesc.

Dar vă rog din când în când. Să veniți la al meu mormânt.

Lacrimi să vărsați. Pe mine să nu mă uitați. Dumnezeu așa a voit. De tânăr să fiu putrezit.

CONSEMNĂRI REFERITOR LA AȘEZĂMINTELE MONAHALE DIN BANAT ÎN PERIOADA OTOMANĂ 1554 – 1579

Izvoarele istorice oferă puține informații despre începuturile organizării vieții monahale în Banat, ceea ce reprezintă o dificultate în reconstruirea etapelor parcurse de-a lungul timpului. După cucerirea Banatului, documentele otomane din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, aduc informații prețioase care oferă o imagine clară asupra habitatului medieval din Banat în perioada 1554 – 1579, despre mănăstirile existente. Astfel, în Banat, de la Dunăre până la Mureș, sunt consemnate chiar douăzeci de mănăstiri ortodoxe. Apar aici mănăstire despre care nu avem informații din alte surse istorice și care au pierit în perioadele de conflict, în timpul istoriei zbuciumate. O parte din ele, apar consemnate pentru prima dată.

Pe malul dunărean sunt consemnate mănăstirile de la Svinița, Drencova, Moldova Veche, Baziaș și Cuvin.

În CUVIN, este amintită mănăstirea cu hramul „Sfântul Dumitru”. În sursele turcești se regăsesc documente cu referință la așezămintele medievale despre care cercetările va trebui să ofere date primare privind localizarea și dotarea acestora. Au fost menționate, la mijlocul secolului al XVI-lea, mănă-

Voivodinț

stiri în sudul Banatului la Voivodinț, Vărădia, Vârșeț și Podporani despre care se cunoaște uneori doar hramul. Astfel, mănăstirea de la PODPORANI avea hramul „Sfântul Ioan”, în timp ce Sf. locaș de la VOIVODINȚ era numai consemnat ca atare.

Mănăstirea cu hramul „Sfântul Nicolaie” a fost localizată la VÂRȘEȚ de către Eugel Pal.

Mănăstirea Mesici apare în documentele otomane din anul 1569 cu hramul „Sfântul Ioan Prodromul”.

Consemnările turcești amintesc în districtul Vârșetului, la 1579 mănăstirea Qirnya, indentificată ca mănăstirea Srediștea Mică (Pârniaora). În zona de câmpie a Banatului, sursele otomane amintesc exis-

tența mănăstirilor, la Remetea Mare, cu hramul „Sfântul Gheorghe” și în vecinătate, la Izvin, așezământul cu hramul „Sfântu Ilie”.

Alte mănăstiri au existat la mijlocul secolului al XVI-lea la Partoș, Gilod și UZDIN, despre care lipsesc mărturii istorice.

Rămâne prioritate cercetările din viitor în vederea identificării monumentelor consemnate documentar.

P.V.

„REPUBLICA BĂNĂȚEANĂ”

În istorie, anul 1918 este cunoscut ca an al destrămării unui imperiu și al mișcărilor rebele și revoluționare în Europa. Momentele cruciale ale spulberării imperiului austro-ungar, manifestările mișcărilor patriotice, apariția forțelor revoluționare progresiste din Ungaria, proclamarea acestei țări de republică, dar și alte momente esențiale, tot creații ale elanului forțelor nesupuse în alte țări și regiuni din fostul imperiu, au contribuit la scrierea propriu-zisă a istoriei, până aici ținută sub dominația imperiului austro-ungar.

Una din creațiile timpului este și „Republica bănățeană”, considerată cea mai specifică și caracteristică în perioada marilor evenimente și frământări politice, din anul 1918. Puține documente cu privire la proclamarea „Republicii bănățene” s-au păstrat. Totuși, la Vârșeț a apărut un ziar în limba sârbă (un singur număr) care face referință la adevărul evenimentului declanșat. Ziarul din care reproducem cele mai interesante precizări se numea „Nova Zora” (Zori Noi).

În primul și de altfel ultimul număr al ziarului pe, 10 noiembrie 1918, comentatorul evenimentelor afirma: „Când la Budapesta a fost proclamată Republica Maghiară, a fost proclamată și Republica bănățeană. Cetățenii cu armata răsculată au organizat Consiliul Popular al Republicii Bănățene, care a preluat în mâinile sale, conducerea orașului Timișoara și s-a proclamat de organ de conducere al întregului Banat. Conducerea Republicii bănățene a fost numită cea din Timișoara, care a proclamat și starea de asediu, precum și un impozit revoluționar de 400 de mii de coroane pe care trebuia să-l plătească toți care au de achitat cel puțin o mie de coroane ca impozit de stat. Reprezentant al acestei Republici, a fost numit lt.-colonelul Barata, iar comisar civil Dr. Roth. În Banat trăiesc laolaltă români, sârbi și germani, iar nici un popor nu poate avea majoritatea absolută. Deci, după cum fiecare pasăre zboară la cârdul ei și apartenenții popoarelor vor trage în partea direcției lor. Dar, fiindcă este imposibil toți să se mulțumească și împartă în așa fel, încât fiecare să aparțină statului său național, vor rămâne cu toții într-o „Republică bănățeană”.

VASILE – VASKO POPA ÎN ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DIN VOIVODINA (I)

Vasile – Vasko Popa, nume ce a răsărit dar nu a apus odată cu dispariția pământeană a purtătorului, a fost spiritul movens al mișcării literare în limba română și unul dintre liderii care au contribuit la stabilizarea spațiului literar românesc voivodinean.

Înainte de a fi scriitor, tânărul ideolog Vasile – Vasko Popa s-a remarcat ca prezență activă în mișcarea culturală în limba română din primii ani postbelici.

Fondator și coordonator al mișcării culturale și literare, întemeietor și redactor de publicații, autor de referate și discursuri menite a călăuzi pașii culturii și literaturii în limba română, cu toate minusurile impuse de ideologia politică, reprezintă preocupări manifestate de Vasile Popa, care îl implică în istoria locurilor și a timpului.

Împreună cu Radu Flora, Ion Bălan, Mihai Avramescu, Aurel Gavrilă (Gavrilov), Ion Marcoviceanu, Tănase Moldovan (Tanasie Iovanov),... și toți cei care s-au grupat în jurul primelor publicații românești postbelice, a inițiat, a sprijinit și regizat primele înfăptuiri culturale românești din spațiul voivodinean.

Toate realizările postbelice din planul artistic – literar și, în general cultural, sunt legate de apariția, săpământanalului „Libertatea” (1945), a suplimentului „Libertatea literară” (1946), care a avut ca redactor răspunzător pe Vasile (Vasko) Popa, care era și președintele Secției de presă a Uniunii Culturale a Românilor din Banatul Iugoslav, și apoi, de înființarea revistei „Lumina” (1947), avându-l în frunte pe același Vasile Popa, care din 1948 s-a retras de la conducerea revistei, consacându-se scrisului în limba sârbă și devenind unul dintre reprezentanții de frunte ai poeziei iugoslave și europene.

În anul 1922, în luna iunie, ziua douăzeci și nouă, în satul Grebenăț, a văzut lumina zilei Vasile Popa (numele de botez Vasiliu) în familia de români, zisă „a lui Neamțu”, cel care avea să semneze cu mâna sa o „adevărată mare literatură” (Marin Sorescu).

Înainte ca fiica Doina și fiul Vasile să pășească pragul școlii, familia Popa a părăsit satul natal și s-a stabilit în orașul Vârșeț.

Vârșețul a devenit o a doua localitate a lui Vasile Popa.

În acest oraș a urmat și terminat Școala Generală și Liceul, iar ca elev, a scris primele lucrări literare, în limba sârbă și în limba maternă. În acest loc s-a întors mereu și a plecat de multe ori dezamăgit, dar Vârșețul a rămas centrul lumii vaskopopiene.

În anii de liceu Vasile Popa a participat la activitățile pe care le desfășurau societățile literare ale elevilor din Vârșeț, unde s-a remarcat și a obținut premii la diferite concursuri. Primul său text literar Crno mače la publicat în anul 1938 (ca elev în clasa a VI-a –

b) în Novi Srednjoškolic, ziarul societății literare Jovan Skerlić.¹

Primul său succes literar s-a înregistrat în anul 1939, când a obținut și premiul întâi pentru lucrarea în limba sârbă Gutljaj vina. În același an a obținut și premiul „Jadranske straže” pentru lucrarea „Jadransko more u našoj književnosti”, iar în anul următor i-a fost premiată lucrarea Serpentine dima i života.²

În perioada amintită, Vasile Popa a participat și la activitățile literare organizate de elevii români în cadrul Societății literare „Junimea Bănățeană”.

În cadrul întâlnirilor duminicale ale acestui cnaclu, elevii citeau lucrări literare originale. Vasile Popa s-a remarcat cu o bucată de proză scurtă, scrisă în limba română, intitulată „Miroase a pene arse”, despre care Radu Flora spunea că: „era alcătuită în toane suprealiste și pe care eu, la acea vreme, cu două generații în urma scriitorului, n-o prea înțelegeam”.

Acele timpuri au intersectat destinele mai multor tineri care mai târziu au delimitat tărâmul cultural românesc, de pe aceste meleaguri.

Evocând, printre altele, copilăria scrisului românesc voivodinean, scriitorul Ion Marcoviceanu în interviul acordat lui Costa Roșu, în 1999 la Novi Sad, mărturisea următoarele: „Acolo am debutat și eu cu nuvela Iarna, o temă de casă pe care profesoara de română Elena Radivoi a lăudat-o. Am mai citit acolo poezioara „Și eu sunt copil”, o adevărată revoltă copilărească împotriva discriminării, dar și schița erotică „Sonia”. Acolo și-a citit primele lucrări și Vasile Popa. Îmi amintesc de schița Miroase a pene arse, dar și Radu Flora, Paia Blagoiev și alții”.³

Pentru cine ar vrea să citească visurile adolescentului Vasile Popa⁴, o poate face și prin lectura poeziei Muguri, unica poezie publicată de Vasile Popa în limba română: „Sufletul mi-e cuib de visuri / Și frumoase, și rebele,/ Muguri cruzi de primăvară/ Prinse-n crugul de nuele; Muguri vii de primăvară/ Care mor spre seară/ De fior ghețos de seară.../ Visurile, dorurile

mele...// Visurile mele,/ Când de rândunele/ Sosite din stele,- /Ciripesc pe drum/ Și dispar ca și un fum...// Visurile mele mândre...// Vis uitat de sine,/ Tors ca și un tort,/ Rece ca un mort,/ În nimic te vrei,/ Nici bine nu vii/ Și îndată piei...//”⁵

Poezia a apărut la Colțul începătorilor (pagina 3), în ziarul „Biruința”, la Vârșeț, în 26 februarie 1939 și autorul semna cu numele Vasile V. Popa – junior.

Vasile Popa, Nani cum îi spuneau cei mai tineri, susținea încă de pe atunci că Societatea literară nu este suficientă pentru propășirea unei literaturi și că trebuie făcut totul pentru a se publica o revistă așa cum aveau și elevii sârbi din Vârșeț.⁶

Între pasiunile anilor de liceu ale lui Vasile Popa, scrierile exegetice relevă și atașamentul față de ideile marksiste.

După terminarea liceului (1940), Vasile Popa a studiat la București, Viena și Belgrad.

În anul 1943, se afla în lagărul de concentrare german, de la Becicherec (astăzi Zrenjanin), alături de Ion Marcoviceanu și alți tineri progresiști români. A reușit să se elibereze și a plecat la Viena. În anul 1944 s-a întors la Vârșeț, unde a devenit membru al Comitetului Orășenesc de Eliberare Națională, încredințându-i-se și postul de referent pentru învățământ.

La vârsta de 22 de ani Vasile Popa era unul din cei mai instruiți membri din conducerea orașului Vârșeț, vorbea, pe lângă limba sârbă și română, limba germană și franceză.⁷

În primii ani postbelici, Vasile Popa era implicat în munca de propagandă care trebuia să slujească noului regim instalat. Din paginile Libertății, Luminii, și nu numai, se desprinde clar această atitudine. Era unul dintre ideologii tineri, de încredere, un deschizător de drumuri în cadrul comunității culturale românești, dar nu era încă un scriitor consacrat. Scrierile din acea perioadă nu-i pot consolida această poziție.

În cadrul activității desfășurate în jurul Libertății literare și a Luminii, în anii 1946 – 1947, la șezătorile literare de la Vârșeț și de prin satele românești, Vasile Popa nu a prezentat lucrări literare originale, lua cuvântul, prezentând scriitorii care evoluau, coordona acțiunile, oferea informații sau îi încuraja pe tinerii condeieri, „El se instalase printre poeți ca un mentor...”⁸, Textele publicate în Libertatea literară și în Lumina erau traduse din limba sârbă de Radu Flora.⁹

Mărturiile¹⁰ contemporanilor relevă faptul că

Vasile – Vasko Popa scria poezie, dar nu voia să publice. Personalitatea poetică se construia sub protecția calmului așteptării. Nu ajunse-se timpul potrivit pentru poezia sa.

- va urma -

NOTE

1. Radovan Popović – Vasko Popa, mit i magija, Kolekcija – Životopisi, Društvo prijatelja Vrška, Vršac lepa varoš, 1998, Vârșeț;
2. Mircea Măran – Kulturni razvoj rumuna u Banatu 1918 – 1941, Panciova, 2004, pag. 98;

3. Costa Roșu, Interviuuri 1970 – 2000, Editura Libertatea, 2002, pag. 106;

4. Fără îndoială că modelul eminescian a primat în lecturile și în demersurile adolescentului care publică poemul „Muguri” în Biruința, la Vârșeț, în 26 februarie 1939 – Cornel Ungureanu – Mitteleuropa periferiilor – Polirom, Iași, 2002, pag. 269;

5. După reproducerea xerox a paginii ziarului Biruința din 26 februarie 1939, Vârșeț

6. Tanasie Iovanov – Generația tinereții noastre. Revista Lumina, nr.1, 1998 – „Îmi amintesc foarte bine de cuvintele lui Vasko, spuse undeva pe dealul Vârșetului în timpul ocupației, că după eliberare va trebui să continuăm cu Societatea literară, însă cele mai valoroase contribuții ale elevilor ar trebui să le tipărim într-o publicație aparte și până la urmă să facem totul pentru înființarea unei reviste literare, așa cum elevii sârbi din Vârșeț aveau înainte de ocupație revista lor Novi srednjoškolic, în care și Vasko și-a publicat unele lucrări. Cele mai frumoase amintiri pe care le păstrez sunt cumva legate tocmai de realizarea celor visate de Vasko”;

7. Radovan Popović – Vasko Popa, mit i magija, Kolekcija – Životopisi, Društvo prijatelja Vrška, Vršac lepa varoš, 1998, Vârșeț

8. Slavco Almăjan – Gestul de adorație al unei mișcări literare supuse atracției și introspecției, Libertatea, 3 iunie 2006;

9. Tanasie Iovanov, Revista Lumina, nr. 1, 1998;

10. „Poezia este însăși viața. Și era de totdeauna pentru Vasko. Chiar atunci când nu știam că dânsul scrie versuri și parctic, să zic așa, simțeam acest lucru. Gesturi, comportare, atitudini, toate îl trădau. La cafenea organizam, câteodată, mici competiții poetice, demonstrative natural, înșiruind versuri pe șervețele sau pe cutii de țigări. La o mică petrecanie cu „Lira” lui Bocăluț, după o șezătoare literară la Vârșeț, prin 1947, s-a pus „dintr-odată, să improvizeze, să recite, acompaniat de vioară. Era un fel de proză ritmică, simbolică, despre înfrățirea țăranului cu glia, în contextul reformei agrare. Dar suportul acesta ideic nu se exprima cu nici un cuvânt; încerca doar să fie sugerat. Erau versurile lui proprii.”

(Radu Flora – Vasko – omul, Lumina 1 / 1973, pag.8);

„Este interesantă constatarea lui Mihajlo Lalić, în cartea sa memorială Prutom po vodi, referitoare la vremea aceea și la tânărul Vasko Popa: Am lucrat împreună cu Vasko, Zoran Mišić..., la sfârșitul anului 1947 și începutul anului 1948, în redacția revistei Književne novine... am muncit cu adevărat, mă trimiteau sus-jos, dar nu-mi amintesc să fi lucrat și Vasko ceva, în afară de faptul că venea la ședințele redacției și tăcea. Din acest motiv l-am întrebat pe Zoran Mišić:

- Ce legătură are Popa cu revista și tematica ei?
- Are legătură! Vasko scrie poezii minunate, desăvârșite!
- Nu vrea. Nu a venit vremea lor...” – Radovan Popović – Vasko Popa, mit i magija, Kolekcija – Životopisi, Društvo prijatelja Vrška, Vršac lepa varoš, 1998, Vârșeț.

Dr. Brândușa Juică

Unele aspecte generale privitoare la cadrul creat pentru desfășurarea vieții culturale în Banat

După 1944, regimul comunist a desființat vechile instituții de cultură, impunând apariția altora care să îi deservească ideologia. Banatul avea forțe artistice remarcabile, în special în mediul rural. Aproape nu era localitate unde să nu existe formație corală, formație de călușari, de jocuri populare. În satele românești existau zeci de fanfare care aveau activități permanente, organizau spectacole

Orchestra "Rapsodia bănățeană"

folclorice și petreceri populare, reuniuni zonale, corale etc. În Banat, în mediul sătesc a existat o bogată activitate cultural-artistică în perioada interbelică, iar regimul comunist urmărea de fapt să se îndepărteze de cultura spirituală pentru a putea servi arta și cultura propriilor interese ideologice de dominare spirituală.¹

În condițiile noi create, după terminarea celui de-al doilea război mondial, s-au produs mari schimbări în activitatea amatoriască, în primul rând când este vorba de organizare, opțiune ideologică, repertorii, conducerea cadrelor (dirijarea).²

Corurile care aveau o tradiție bogată în Banat (primul cor înființat la Mărcovăț și Coștei, 1869)³, precum și grupurile vocale care au activat în cadrul societăților, n-

au mai interpretat cântece laice-religioase și n-au mai fost prezente în biserici, cu toate că în continuare au funcționat aparte de societățile culturale, corurile bisericesti au fost compuse din aceleași persoane care au fost membrii societăților culturale, inclusiv din rândul țăranilor. Când este vorba de preoțime, care în perioada interbelică au fost purtătorii, organizatorii și cordonatorii întregii vieți culturale la sat, în perioada postbelică erau îndepărtați din întreaga viață culturală, limitând activitatea culturală, doar la corurile bisericesti (strană) și organizații asemănătoare pe lângă Sfântul lăcaș. Referitor la repertoriu, tot ceea ce n-a corespuns autorităților care s-au instalat la putere, a fost eliminat, îndeosebi tot ce scoate în evidență apartenența națională, care în trecut a folosit la întărirea conștiinței naționale, dar s-a insistat la temele istorice a Partidului Comunist iugoslav și Lupta de Eliberare Națională și socialistă a iugoslaviei, cu accentul pe „Frăția și Unitatea popoarelor și naționalităților” și cultul lui Iosip Bronz Tito.⁴

În acest context, în perioada postbelică, noile autorități iugoslave se străduiesc să demonstreze

că toate popoarele și minoritățile naționale se bucură de drepturi egale. Viața culturală a minorităților din Iugoslavia cunoaște o amplă dezvoltare.⁵

Când este vorba de minoritatea românească din Voivodina care este concentrată în mediul rural, iar în mediul urban au fost înființate doar două S.C.A. una la Vârșet „Petru Albu” (Luceafărul) și la Cuvin, „Crișan”. Prima S.C.A. urbană –românească „Petru Albu” a luat ființă în 26 septembrie 1948. Intelectualii români cum și toți ceilalți din Vârșet și din împrejurimea lui au avut nevoie de a se unii și desfășura o activitate culturală și artistică.⁶ Asemănătoare este situația în cadrul minorității slovace, maghiare, și rutenă. S.C.A. „Maxim Gorki” din Novi Sad în anul 1954 a fost cea mai bună societate a rutenilor din Voivodina.⁷

Cea mai numeroasă minoritate din Voivodina –maghiară, a desfășurat o amplă activitate culturală având cele mai multe societăți culturale de tip rural și urban. La trecerile în revistă participa circa 10.000 de maghiari. În primul deceniu după eliberare, viața culturală a maghiarilor în unele cercuri a fost mai intensă comparativ cu cea a românilor, slovacilor, rutenilor. Un exemplu

Dansatori voivodinceni

Secția de folclor a S.C.A. „Avram Iancu” din Srediștea Mică

este cercul Cuvin, unde maghiari formau o bună parte a populației, însă spre deosebire de români sunt mai bine organizați și activi. În Cuvin, au casa lor culturală în care sâmbăta și duminica organizau dans. În anul 1953 au dat șapte serbări la Cuvin.⁸

În anul 1959, odată cu transformarea în instituție bugetară „Cămin Cultural” s-a ajuns la fuziunea tuturor societăților și secțiilor culturale din Cuvin.⁹ Minoritățile naționale aveau serbările tradiționale a lor, unde s-au prezentat cu program: corurile, grupele de folclor, secțiile de teatru, orchestre. La serbarea minorității naționale slovace din anul 1950 (5-7 august) la Backi Petrovac au participat 32 societăți culturale slovace cu 5000 de membri.

În localitățile cu populație mixtă (română-sârbă-maghiară) existau două sau chiar trei societăți culturale. Un exemplu elocvent este satul Vlăicovăț care pe lângă români este populat și de

un număr mic de maghiari și sârbi. Pe tărâm cultural, existau trei societăți culturale: „Petefi” a maghiarilor care în sânul ei, avea circa 50 de membri. Paraler cu această societate activa și S.C. a sârbilor „Branko Radičević” (secția de dramă, folclor, cor, un grup de conferențieri pentru universitatea populară.).

Societatea culturală a românilor din Vlaicovăț „Progresul” a avut și S.C. din Vladimirovăț (Petrovasâla).¹⁰

Între anii 1959 – 1962 a apărut problema de fuzionare a S.C. cu regim urban. În anul 1962, anumite persoane din domeniul culturii din Vârșet au luat măsuri de fuzionare a societăților culturale din Vârșet : „Petru Albu”, „Žarko Zrenjanin” și „Sandor Petofi”, într-o societate comună cu o conducere centralizată.¹¹

În urma discuțiilor care au avut loc în cadrul Comunității culturale comunale și cerculare, nu s-a acceptat propunerea deoarece nu era în concordanță cu statutul

S.C.A. „Petru Albu”. Conducerea societății românești a ajuns la concluzia că acest act duce la pierderea fizionomiei și specificului național al fiecărei societăți. În final, forurile cerculare și provinciale au renunțat și acțiunea de fuzionare nu a fost realizat.¹²

În unele localități cu populație mixtă cum este: Ecica, Mărghita, Glogoni, în cadrul S.C. românești au existat echipe de dansuri naționale care lucrau pe două secții – secția românească și sârbească. . La Mărghita (localitate cu populație majoritară românească) în perioada 1955 – 1960 activau trei societăți culturale și anume: S.C.A. „Ion Creangă” (românească), Societatea C. „Zarko Zrenjanin” a sârbilor și S.C.A. „Petefi Sandor” a minorității maghiare, care din lipsă de învățători stabiliți n-a activat constant.¹³

NOTE

1. Ioan Viorel Boldureanu, *Cultura populară bănățeană*, Timișoara, 2004, pag.141
2. Lumina, decembrie – ianuarie 1975, pag.23
3. Cornel Mata, *Monografia Voivodinului, Vârșet*, 2007, pag. 211
4. Mircea Măran, *Situația culturală a românilor din Banat în perioada 1945 – 1952*, pag.18
5. Libertatea, Vârșet, nr. 9, 3 martie 1946, pag.5
6. Dr. Trăilă Spăriosu „Cuvânt introductiv”, *Hora Luceferilor*, Vârșet, 1998
7. Libertatea, Vârșet, 14 ianuarie 1954, pag.5
8. Libertatea, Vârșet, 20 mai 1959, pag.4
9. Libertatea, Vârșet, 23 martie 1956, pag.5
10. Mircea Măran, *Vladimirovăț – Petrovasâla, (1908 - 2008)*, Panciova, 2008, pag.118
11. Paraschiva și Todoran Doban, Gligor Popi, Măria Spăriosu, *Hora Luceferilor*, Vârșet, 1998, pag.23
12. Libertatea, Vârșet, 15 aprilie, 1960, pag.6
13. Panta Cebzan, *Aspecte și probleme ale vieții culturale la Mărghita*, Libertatea, Vârșet, 1951, pag.4

D.S.

Fanfara din Satu Nou

Din filele îngălbenite ale documentelor vechi

RÂPIȘOR, RÂPIȘOARE – RÂTIȘOR

Râtișorul este un sat tipic bănățean, adunat pe lângă strada principală și tăiat de valea Boruga. Localitatea își trăiește traiul secular în tihna rustică a veșniciei născută la sat. La începutul anilor „50” ai secolului trecut, în perioada comunismului s-a înființat coperativa agricolă țărănească care purta numele Crăișorului „Avram Iancu”, într-o perioadă extrem de grea, dificilă și imprevizibilă când este vorba de simbolurile, denumirile și apartenența națională.

Istoria acestei așezări este puțin cunoscută, iar în mod deosebit nimeni nu s-a ocupat de ea. Din documentele vechi care luminează epocile de mult opuse, reiese că, Râtișorul face parte din cele mai vechi, așezăminte omenesti din Banat. Potrivit legendei, denumirea satului vine de la Râpișor – Râpișoare. În timpurile vechi, aici veneau ciobanii, pentru a-și adăpa mioarele la cele trei râpe – râpișoare, care mai dăinuie și azi. Astfel, în „Catastigul” Patriarhiei de la Peć, din anul 1660 și 1666, alături de satele existente, e însemnat și Râtișorul. La mijlocul secolului al XVIII-lea, el face parte din localitățile mijlocii. Din tabelul statistic al localităților din Districtul Vârșetului al Eparhiei Caransebeșului, reiese că Râtișorul avea în anul 1749 – 91 de case, în timp ce Alibunaru avea doar 60, Mărghita 46, Nicolinț 66 etc. În același an se amintește preot la Râtișor, Anatoil Grama.

Una din cele mai vechi și valoroase biserici din această parte a Banatului este lăcașul sfânt al credinței din Râtișor. Poziționată la marginea Borugei, denotă că în urmă cu trei secole, acest pârâu a jucat un rol hotărâtor în viața cetățenilor de aici. În acest răstimp, ocupația principală a locuitorilor a fost creșterea animalelor, pentru care apa constituia una din condițiile primordiale. Condițiile favorabile (pe lângă apă existau și suprafețe întinse de pășuni) au impus ca ocupație principală creșterea animalelor, iar agricultura dezvoltându-se mai târziu.

Anul zidirii bisericii nu este cunoscut, nu s-a păstrat nici o notiță scrisă, însă se presupune că a fost ridicată pe la începutul secolului XVIII-lea, în jurul anului 1716. Presupunerea se bazează atât pe forma și mărimea construcției, cât mai ales pe faptul că renovarea ei completă s-a realizat în anul 1790, așa că se poate deduce că o fost ridicată cu 60 – 70 de ani înainte. În această perioadă îi s-a dat forma actuală pe care o păstrează până în zilele noastre. De o mare valoare este atât forma arhitectonică cât și interiorul lăcașului. Spre deosebire de alte biserici, iconostasul este zidit din cărămidă care nu ajunge până la cupola curbată, făcut din scânduri, ci se termină printr-o linie ondulată, formată din trei semicercuri.

Ușile împărătești au o importanță aparte, căci ele nu au fost făcute în mod special pentru biserică din Râtișor, ci au fost aduse de la biserică din Cheveriş, sat care a fost distrus complet de turci. Ușile împărătești sunt opera zugravului Gheorghe Diaconovici, pictate în ulei la 1763, precum și cele patru icoane pictate pe lemn. Tot școlii de zugrăvi a familiei Diaconoviciilor se atribuie și picturile de pe zidurile lăcașului, în total 12. În biserică a fost atestat odinioară Liturghierul din 1728, care din păcate nu se mai păstrează. Dar se păstrează Antologhionul din 1736 care are o scurtă, dar extrem de importantă însemnare. Aflăm că s-a achiziționat chiar de la Mitropolia Bucureștiului în 1761. Însemnarea este scrisă de popa Ion Stoicovici din Râtișor, ceea ce arată că un sat (Râtișorul) din actualul Banat sârbesc putea să-și trimită emisari în capitala Țării Românești pentru a aduce cărți. Cea mai veche carte care conține o serie importantă de legende hagiografice – Sfântul Ioan cel Nou, Sfânta Parascheva, Sfântul Gheorghe, s-a aflat odinioară la Râtișor. Din cărțile vechi, în Sfântul locaș se găsește Mineie, Râmnic 1776 – 1780.

Din toate aceste motive, prin decizia Institutului pentru Protecția și Cercetarea obiectelor de cultură al P.A. Voivodina, biserică a fost pusă sub protecția statului, la mijlocul secolului al XX-lea.

Râtișorul este o așezare românească reprezentativă din multe puncte de vedere, cu oameni modești, simpli dar deosebiți prin creativitate, originalitate și suflete deschise.

D.S.

PĂTRUNDEREA STILULUI BAROC ÎN ARHITECTURA BISERICESCĂ A BANATULUI ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Definitiv pentru acest capitol, referitor la pătrunderea barocului în arhitectura tradițională bănățeană este documentul din 24 iulie 1759 I.D. Suci, R. Constantinescu, Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p. 284. al mitropolitului Pavel Nenadovici de Carloviț, care arată împărătesei Maria Tereza că, primind decretul ei din 1 iulie 1759, privind alipirea districtului Făget eparhiei Caransebeșului, a supus chestiunea sinodului care a hotărât ca, potrivit împărțirii din 1716, eparhia Caransebeșului să cuprindă și pe mai departe districtele Caransebeș, Lugoj, Vârșeț, Nova Palanka și Orșova, iar eparhia Timișoarei să cuprindă districtele Timișoara, Panciova, Ciacova, Făget, Lipova, Cenad și Bicicherec.

Pe lângă cele amintite de document găsim și o statistică cu toate locașurile de cult din Banat, inclusiv cele din Banatul sârbesc. Conform statisticii din 1716, respectiv 1759, observăm că din 268 de biserici doar patru biserici sunt din cărămidă arsă, celelalte, în majoritatea lor covârșitoare, la data statisticii, erau construite din nuiele sau din lemn.

De la această realitate a anului 1759 am plecat în elaborarea capitolului spre a arăta imensul serviciu pe care ni-l aduce pătrunderea, adevărat mai târzie, a barocului în arhitectura bănățeană.

De la cele doar patru biserici de cărămidă sau piatră din Banat, după pătrunderea barocului, vom putea observa că numărul bisericilor de piatră crește simțitor, la sfârșitul secolului XVIII, începutul secolului XIX, majoritatea bisericilor bănățene erau de zid.

După cum am mai spus trecerea Banatului sub stăpânirea austriacă la începutul secolului al XVIII, ridicând interdicția de a construi lăcașe de cult creștine, impusă de musulmani, accentuează în această provincie românească procesul general transilvănean de ridicare a numeroase bisericilor de zid, înlocuindu-le pe cele din lemn.

Tot această trecere facilitează pătrunderea barocului, cu formele provinciale și deja ușor clasicizante în orașele mari, ca Timișoara și Lugojul, iar în sate într-o formă rusticizantă și sincretică. Interferența dintre stilul baroc adus de către austrieci și tradițiile locale sau influența artei din Țara Românească poate fi urmărită de preferință în acele zone unde populația a rămas exclusiv sau dominant românească, deci nu în interiorul cetăților, și unde apartenența la cultul ortodox, ca formă a afirmării naționale că unirea cu biserica catolică nu avut niciodată în Banat amploarea luată în zonele nord-mureșene și fenomenul s-a manifestat, sporadic, abia în secolul al XIX-lea, însă și atunci, bisericile vechi au rămas ortodoxilor.

O problemă aparte pentru Banat o constituie comunitatea religioasă a românilor cu sârbii. Înzestrați încă din 1690 cu privilegiile ilirice pentru a fi folosiți în

lupta antiotomană și întăriți ulterior în secolul XVIII cu o serie de acte imperiale, sârbii au preluat conducerea bisericească în provincie, bisericile ridicate pe parcursul secolului fiind comune.

Abia în a doua jumătate a secolului al XIX, în urma unor lupte acerbe, românii își dobândesc independența religioasă, bisericile fiind împărțite în urma unor procese îndelungate. Este dificil, astăzi, de a elimina cu strictețe ceea ce aparține patrimoniului cultural al românilor de cel al sârbilor, comunitatea religioasă creând inerent și o comunitate culturală și de altfel, neexistând pe teritoriul Banatului sate în exclusivitate sârbești, pe când cele românești sunt majorate; în această situație, preferăm să considerăm întreaga producție culturală comună ca aparținând românilor, ei fiind populația băștinașă și net majoritară, arta trebuind să răspundă gusturilor și mai puțin celor ale unei conduceri bisericești care, în afară de respectarea normelor canonice, nu credem să fi avut un cuvânt de spus.

Pătrunderea stilului baroc în arhitectura ecleziastică românească o putem urmări pe două căi – transformări ale monumentelor din epoci anterioare și ridicarea de noi biserici în locul celor din lemn sau a celor distruse în numeroase războaie austro-turce ale secolului.

Cronicele românești respectiv cea a lui Nicolae Stoica și a lui Nicolae Tincu Velea în măsura în care oferă astfel de date, sunt bazate îndeosebi pe interpretarea personală și tradiția orală. Perioada interbelică marchează o preocupare mai susținută în acest domeniu, care rămâne însă pentru autor cu excepția lui Ioachim Miloia, un auxiliar al istoriei, laice sau bisericești.

Cercetările recente, publicate independent sau incluse în cadrul unor lucrări de sinteză, rămânând însă sporadi și nereușind să acopere întreaga suprafață a fenomenului. Sursele de arhivă, în general, au fost pierdute în vicisitudinile timpului, arhivele din Viena și fostele arhive ale Districtului de construcții ale Timișoarei nementionând despre bisericile catolice. Un mare serviciu aduce volumul lui I.D. Suci, Documente privind Mitropolia Banatului, în care sunt publicate o serie de documente provenind de la arhivele episcopiei din Sremski Carlovăț. Monumentele în sine, exceptând planimetria și structura de rezistență, au suferit reparații sau renovări succesive, afectând în special decorul de structură, oricum puțin rezistent în timp, astfel încât, la ora actuală, studiarea comparată a profilelor ne mai putându-ne oferi argumente categorice în privința datării, atribuirii sau analogiilor.

Arhimandrit
Longhin Muncean

RĂSPUNSURILE LUI MIHAI JUICĂ LA CHESTIONARUL LUI B.P.HAȘDEU DIN 1884 (II)

(continuare)

„Glasul Cerbiciei” publică în continuare răspunsurile preotului Mihai Juică din Srediștea Mică în întregime, pentru că sunt o istorie scrisă a românilor din Serbia, urmă neștearsă în cunoașterea unor realități ale culturii populare, limbii și graiului vorbit în urmă cu 125 de ani, într-o localitate din această parte a Banatului.

50. Cari sunt cuvintele, puțin întrebuințate pe aiuri sau necunoscute, privitoare la climă, adică la iarnă, primăvară, vară, toamnă, zăpadă, gheață, ploaie, arșiță etc.?

Ad.50 Părțile de zăpadă ce se pun pe crengile și ramurile arborilor toamna târziu și iarna până ce încă nu a nins se dice pre aici „chidă” Ex. Codru e plin de chidă. Tăind un lemn din pădure, Ioan s-a înplut de chidă.

Poleului îi zicu oamenii noștri „polegnită”, iar arșiței (precum și asudării) îi zice „nădușală” cele de întâiu și „zăpușală” Ex. Doamne ce zăpușeală mare. Mei ești tot nădușit „Vara lui Mioiu” e pre la sfârșitul lui Septembrie și începutul lui Octombrie. Mioiu = chiri-acu ziua lui 29 Septembrie.

51. Cari sunt cuvintele, puțin întrebuințate pe aiuri sau necunoscute, privitoare la pozițiunea locurilor, bunăoară la:

Mare, noian, toi, râu, păriu etc.?

Munte, movilă, măgură, dîlmă, grui etc?

Codru, pădure, rediu etc?

Stan, lespede, stîncă, cărșie etc?

Vale, văgăună, groapă, vizuină etc.?

- În părțile acestea, dar și pe lângă Orăvița se zice (dice) „ierugă” unui braț de râu ce duce apa la mori. Ogașu este un pârâu, ce poartă numai apă de ploaie și neauă peste vară însă e secu. „Vână” se zice la Mircina lângă Orăvița unui canal mic natural în carele se scurge apa din sămănătură și holde. „Gaiu” se chiamă la Broșteni, lângă Orăvița, o pădurice mică. Afundătura dintre două dealuri dacă nu e tocmai adîncă se numește „păgină” ori „pădină” cu accentul pe i dacă însă e adîncă se dice „râpă” și „surupină”. Vizuniei i dice pre acei vezurină și dacă e spațioasă peșceră numește poporul nostru albia suterană a unui pârâu.

„Ciocă” se numește un deal mare rotat la vârfii care întrece în înălțime toate dealurile din prejurul lui.

52. Cari sunt pe acolo numirile locale cele mai neobicinuite pe aiuri și cum își explică sau cum tălmăcește poporul acele numiri?

- Țarină, Râmneacu, Belobârda, Măidanu, Dealul popii, Culmea înaltă, Valea.

53. Cari sunt cuvintele, puțin întrebuințate pe aiuri sau necunoscute, privitoare la minerale, adică: peatră, bolovan, cotroanță, aur, argint, fer, cositor, plumb, păcură etc.?

- „Boută” cu accentul pe „u” numește poporul de aici; o piatră albă ce ca și cremenea dă schintei din sine.

54. Cari sunt metaforele, figurele sau asemănările luate de popor din lumea minerală, adică: ce fel de lucruri sau de însușiri se aseminează cu aurul, ce fel cu argintul, cu ferul etc. și cu ce cuvinte anume?

- Argintului este simbolul curățeniei. Ex. E curat ca argintul, ferul acela al.....și al constanței. Ex. E mai tare decât ferul, Ferul îl poți îndupleca; dar pe el ba!

55. Cari sînt cuvintele, puțin întrebuințate pe aiuri sau necunoscute, privitoare la vegetațiune, adică părțile arborului sau plantei una cîte una, creșterea plantei etc.?

- Trunchiul arborilor se zice trupină și tulpină.

56. Cari sunt numirile cele mai neobicinuite pe aiuri ale arborilor sălbateci: stejar, fag, ulm, mesteacăn, anin, brad etc.?

- Stejarului se dice și gorunu, o varietate se numește „ceru” alta „gârniță” – goruniță. Salcânului se dice „băgrin”.

57. Cari sînt numirile cele mai neobicinuite pe aiuri ale arborilor roditori: păr, măr, prun și altele?

- Prunii de vară se numesc, pre aici „popaci” la Broșteni lângă Orăvița „bucimaci” rodul lor popace „bugimace”.

Migdalului se dice aici băgim și bādâm.

58. Cari sînt pe acolo diferitele numiri de struguri, cu descrierea pe cît se poate mai pe larg a fiecărei varietăți?

- Strugurii albi se numesc aici „magiarcă” cei roșii „dincă”. Strugurii negrii sunt de două feluri, cei propriu negri, nemțește (blane Trauberi) au boabe mai mari și dau un vin deschis roșiu, alți mai mici în boabe, ce dau un vin negru închis și care se numește aici „slăcinac” (nemțește Nebel blane – Tranleu)

59. Cari sînt pe acolo cuvintele privitoare la via și la lucrarea ei sau la cules?

- O vie de curînd plantată se numește rod ceea cu totul năglijată (păringenită) se dice „pîrlogu”, pîrlogită. Tufa de via are rădăcini „buciumi” sau ciocoți și loză. Pămîntul dintre două vârste de via se zice „a îngropa via”. Primăvara se desgroapă și se „tae via” (lozele ei). Săpătura ce urmează după taetul viei se dice „prășire” sau „cioplire”. Încolo peste.....săpătura se dice „tragere la bulvani”.

Cînd dau strugurii în cocere se dice că sunt „popistriți” mai târziu sunt pre deplin copti.

În starea aceasta se culeg, se pun în „putină” și se zdrobesc (cliucăesc) cu „chiucăitoriul” (un băt cu mai multe crace la o extremitate, strugurii astfel zdrobiți se zic „cliuc”).

Cliucul se încarcă în vasele de cărat și acasă se slobod mai întîii într-o „.....” (.....), de aici se pun în „ciasc” teasc se strecoară mustul din oală și se pune în „podrum” (pivniță) în „vase” (buți) unde ferbie și se face vinu. După ce a fert și s-a limpedit se „trage de pe logor”. Din logor, zis și groșală, pe aici, se face „răchie”, vinde logor. Remeșitele cliucului ce au ramas în teasc se dice „comină” și „cominiță” se pun în „cade” sau „bădane” și dritrînsele se ferbe răchia de loză.

64. Cari sînt pe acolo, într-un număr pe cît se poate mai mare și cu o descriere pe cît se poate mai lămurită, numirile diferitelor buruieni, ierburi și flori?

- Călfălan, căptălan și bruscălan se dice brusturuleci boz, scir, șciavă, drăgăvei, măcriș, tacin (aiuga) cornuta sau cucuta buciumiș sau duduriș, nalbă, Susfiredre = garoafe = tulipan, micsă – narcis, ochiul boului sau bugiene = aster, pevaicei = balsamine, păsticele = viole duple de primăvară, cârlig = viorelele, cicul stîrcului, beșicuțe, ililiac = iorgovanul.

65. Cari sînt metaforele, figurele sau asemănările luate de popor din lumea vegetală, adică: ce fel de lucruri sau însușiri se aseamănă cu arborul cutare, cu floarea cutare, cu buruiiana cutare.etc?

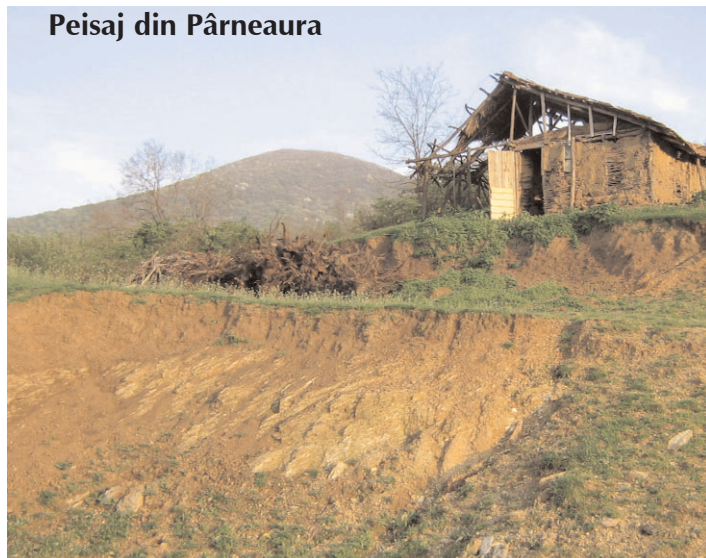
- Măștioia este iute ca pipara (ardeiul), feciorul bine făcut ca bradu, fata tînară frumoasă e pup de trandafir, dar acum este boz și scir. Fata corpulentă se dice că e făcută ca gârnița. Omul nalt și sec se dice

că e un plop. Ochii negrii se dice „ochi de mură”, obrații roșii se aseamănă cu rujele, omul reu cu scaiul.

66. Cari sînt pe acolo numirile, puțin întrebuințate pe aiuri sau necunoscute, ale felurilor fiare și dobitoace?

- Lupul se numește și „spurc” pre aici. Ex. Vitele au fost astă noapte tare nepăduite bagăsamă a fost vreun spurc în apropiere.

Peisaj din Pârneaurea

67. Cari sînt pe acolo cuvintele în privința calului: felurile lui, vrîsta lui, culoarea și altele?

- Mînzul de un an și până se prinde la „cociă” se dice „strîjnic”, mînza „strîjnică”. Calul e alb, negru sau murgu sau mîrc, cu stea în frunte: lis cînd e o parte a corpului și a botului sunt albe „pinteu”, cînd picioarele deasupra de copite sunt albe.

68. Cari sînt pe acolo cuvintele în privința boului și vacei: felurile, vrîsta, culoarea și altele?

- Boul alb, belu, plav, sur, șar și griu = biltat, șlean cînd spatele sunt albe și încolo este altă culoare, codalb. Boii mici de statură se numește „bușani”.

69. Cari sînt pe acolo cuvintele în privința berbecului și oiei: felurile, vrîsta, culoarea și altele?

- Oile sunt albe, bele..., lae, bucălaie și gare cu botu li negru încolo sunt albe, căcine cînd botul li galbenă și încolo sunt albe, pistre cînd botul li e alb cu pupi negri cînd sunt cu cornele pe spate.

70. Cari sînt pe acolo cuvintele în privința caprei și a porcului: felurile lor, vrîsta, culoarea și altele?

- Porcul se numește pre aici și „gîrlugu” Grăsunu se numește puecelul, grăsună purceaua mai de jumătate de an Măngulită se numește o varietate de porci mici cu „flitul” (vârful botului) scurt și urechile lungi, aplecate în jos.

-Va urma-
Prof.Natalia Stan

CONEXIUNI ÎNTRE ARTA MUZICALĂ ROMÂNEASCĂ, BĂNĂȚEANĂ ȘI CEA EUROPEANĂ

Dr. Veronica Laura Demenescu

În muzica românească, procesul constituirii unei muzici modale, cu trimitere la specificul folcloric, a durat aproape un secol. Dacă primii compozitori (Flechtenmacher și Caudella) au folosit pentru armonizarea melodiei populare acordica trisonică și raporturile funcționale ale armoniei clasice și romantice, prin Gavriil Musicescu apar primele intenții de armonizare modală, constând în principal în manevrarea raporturilor treptelor secundare. În acest fel se elimină frecvența dominantelor care caracterizau în principal sistemul tonal-funcțional. Următorul compozitor care merge pe linia lui Musicescu este D.G.Kiriac, acesta fiind și mai decis în utilizarea relațiilor acordice de tip modal prin evitarea dominantelor

Enescu, prin varietatea sintezelor operate în lucrările sale camerale, simfonice, în opera Oedipe, prin originalitatea soluțiilor sale foarte diverse, ne poate oferi un model transferabil în alte contexte componistice. Abia într-o altă etapă a preocupărilor pentru armonia modală, odată cu generația compozitorilor din anii '40-'50 Mihail Jora, Paul Constantinescu, Sabin Drăgoi, Sigismund Toduță, se va pune în mod detaliat problema tratării acordice a cântecului popular prin formule caracteristice ale suprapunerii verticale, cât și în planul relațiilor dintre acorduri.

Pe căi diferite, fiecare din acești compozitori vor ajunge la o armonie al cărei modalism reflectă natura predilecțiilor compozitorului respectiv. Ceea ce este valabil pentru toți este implicarea cromatismelor care, împreună cu o anumită libertate a succesiunilor acordice, estompează gândirea tonal-funcțională.

Pasul următor, spre o gândire modală, este cel în care trisonul (acordul format din terță și cvintă) este eliminat, structurile verticale constituindu-se pe alte intervale, ca de exemplu acordurile de cvarte sau acordurile formate din alte intervale decât cele de terță (acorduri de secundă și terță, secundă și cvartă, secundă și septimă, sau alte combinații de intervale).

În măsura în care aceste combinații de intervale includ și o cromatică intensă, discursul armonic devine extrem de colorat, conferind melodiei populare o aură deosebită.

Definirea problematicii, precum și a modului de abordare a acesteia, evocând conotațiile teoretice, istorice și stilistice, constituie reperele principale ale textului de față.

Dezvoltarea modalismului în culturile muzicale europene din prima jumătate a secolului XX și contribuția marilor creatori la poetica modalismului armonic fac obiectul unor lucrări recente al căror scop este de a evidenția obârșiile armoniei modale în creația românească și implicit în cea a compozitorilor bănățeni.

Sistematizarea datelor referitoare la existența a

Corul din Voivodinț, perioada interbelică

două forme autohtone de manifestare, cea a folclorului muzical și cea a cântării de strună, fac obiectul unor studii recente aparținând atât cercetătorilor români, cât și a celor de origine română (a se vedea publicațiile autorului Eugen Cinci din Serbia-doctor în muzicologie).

Conjunctura istorico-geografică a influențat în mare măsură evoluția muzicii românești, care s-a desfășurat în condițiile unei recunoașteri tardive a valorilor modalismului introduse de aceasta în gândirea muzicală. Asistăm chiar la apariția unor controverse în ceea ce privește aprecierea evoluției în această direcție a limbajului muzical. Anatol Vieru, apreciază că „se afirmă sau se subînțelege uneori, că muzica tonală are un caracter universal; aceeași aptitudine pentru universalitate a fost atribuită și serialismului. În schimb, de prea multe ori se desconsideră gândirea modală pe motiv că nu ar fi suficient cristalizată, că ar fi învechită și mai ales pentru caracterul ei specific, local, lipsit de universalitate”¹¹ Op. cit. Vieru, Anatol – Cuvinte despre muzică, pag. 64

Urmărind ascensiunea compozitorilor bănățeni reprezentativi, raportată la dimensiunea componisticii românești și la cea a componisticii europene, constatăm - pe baza unei prezentări diacronice - că

apogeul creației bănățene coincide cu cel al creației românești și europene, fapt ce întărește alegerea subiectului acestei teze. Astfel, anul 1922 este marcat în creația bănățeană de finalizarea celor Trei tablouri simfonice ale lui Sabin Drăgoi, iar în cea europeană de apariția Sonatei nr. 2 pentru violină și pian a lui Béla Bartók, a operei Păpușile maestrului Pedro a lui Manuel de Falla, a primei versiuni a piesei Das Marienleben de Paul Hindemith, a Simfoniilor V și VI de Darius Mihauld, a versiunii orchestrale a Tablourilor dintr-o expoziție de Musorgski a lui Maurice Ravel, a pieselor intitulate Funf Klavierstücke de Arnold Schönberg, a operei Mavra și a Octetului pentru suflători de Igor Stravinski.

Anul 1923 a adus pentru creația bănățeană apariția Suitei de dansuri populare pentru pian, a Dansului românesc de concert pentru pian, a celor 21 de cântece populare pentru pian, a celor 24 de cântece pentru pian, a celor 25 de doine pentru pian și a celor Opt miniaturi pentru pian de Sabin Drăgoi, deasemenea și compunerea operei Fata de la Cozia de către Emil Monția.

Opera Făt Frumos a compozitorului bănățean Hermann Klee și poemul coral Regele munților a lui Timotei Popovici, completează tabloul componistic al anului 1924, în care apare opera Doctor Faust a lui Ferruccio Busoni, Cvartetul de coarde a lui Gabriel Faure, Kammermusik nr.2 pentru pian obligat și 12 instrumente soliste op.36 nr.1 de Paul Hindemith, Rapsodia de concert pentru violină și pian Tzigane de Maurice Ravel, Concertul mixolidian pentru pian și orchestră de Ottorino Respighi, Cvintetul pentru instrumente de suflat op.26, Serenada op. 24 și Suita pentru pian op.25 de Arnold Schönberg, Concertul pentru pian și orchestră de suflători de Igor Stravinski și Simfonia VII op. 105 de Jan Sibelius.

pian la 4 mâini de Theodor Rogalski, Lyrische Suite für Streichquartett de Alban Berg, Concert pentru clavecin, flaut, oboi, clarinet, vioară și violoncel a lui Manuel de Falla, Simfonieta de Leos Janacek, Concertul pentru orchestră de suflători op. 41 de Paul Hindemith, poemul Tapiola op. 112 de Jan Sibelius, Oedipus Rex de Igor Stravinski.

Anul 1927 a însemnat pentru creația bănățeană finalizarea operei Năpasta de către Sabin Drăgoi și a Psalmului 127 de către Zeno Vancea. Tot în acest an George Breazul fondează la București Arhiva fonogramică pentru culegerea și studiul folclorului muzical, iar repertoriul românesc este îmbogățit cu Simfonia de cameră op. 5 de Mihail Andricu, Fantezia pentru orchestră mare de Marcel Mihalovici, Concerto grosso nr.1 op.17 de Filip Lazăr, iar repertoriul european este îmbogățit cu: Cvartetul nr. 3 și Microcosmos de Bela Bartok, Kammermusik nr.5 și nr. 6 de Paul Hindemith, opera Îngerul de foc de Serghei Prokofiev, Cvartetul de coarde nr.3 de Arnold Schönberg, Simfonia a II-a de Dimitri Șostakovici.

Ceea ce am încercat să evidențiez pe parcursul acestor ultime rânduri vine să reafirme că gândirea armonică modală reprezintă o cucerire de seamă a limbajului muzical, fie el european, românesc sau bănățean, prin intermediul lucrărilor de excepție enumerate anterior.

Din perspectivă muzicologică, lucrările de referință pentru domeniul armoniei modale sunt datorate în principal lui Constantin Brăiloiu, Gheorghe și Clemansa Liliana Firca, Pascal Bentoiu, Wilhelm Berger, Anatol Vieru, Ede Tereny, muzicieni care s-au străduit să clarifice și să teoretizeze principalele posibilități oferite de limbajul muzical modal, sub aspectul tehnicilor de scriitură, al sintaxei armonice sau al dimensiunilor melodice și orchestrale.

Preludiu, Fuga și Toccata pentru pian, Cinci lieduri pe versuri de Reine Maria Rilke și Rapsodia bănățeană nr.1 de Zeno Vancea, marchează anul 1926, împreună cu Sonata a 3-a pentru pian și vioară „în caracter popular românesc” a lui George Enescu, Două dansuri românești pentru suflători, baterie și

OGAȘU PÂRNEAORII

Foto:Luli

Denumirea aceasta descriptivă a pârâului, (în traducere – Malosredištanski potok), la fel ca și în cazul precedent este acceptată „din exterior” însă, pâreoreții, ogașului lor îi spun altfel, ceea ce vom explica pe parcurs. Acest curs de apă își are izvorul principal la altitudinea de 162 m, în apropierea pasului Culmea Mare (326 m, care se găsește între vârfurile Gudurički Vrh și Lisičija glava.) Lungimea lui, de la izvor și până la părăsirea zonei Munților Vârșetului la altitudinea de 100 m, este de doar 3 km. De acolo continuă să curgă prin albia canalizată a cursului inferio care trece prin Râtul mic, - Mali ritski kanal, care, la rândul lui se varsă în canalul Valiko Središte – Vršac.

Se consideră că Ogașu Pârneaorii are cea mai mare cădere dintre toate pâraiele de pe Munții Vârșetului – în medie 20,7 metri la fiecare kilometru, parametru care se datorează faptului că lungimea lui este cea mai mică.

Cursului principal al Ogașului Pârneaorii, locuitorii acestui sat îi zic Ogașu al mare, care la rândul lui se formează prin confluența a două ogașe despărțite de Gruniu din mijloc. Cel din dreapta se scurge pe la Prunii lu Muică, iar cel din stânga este poziționat între Ibârlont, Bogaz și Groșăț. Afluentul de stânga al Ogașului Mare poartă microtoponimul Ogașu din Zăbran. În valea Ogașului Mare se află așa-numitele fântânilor sărate, Fântânioară, Izvoru cu nuc și Izvoru al Țăgănesc.

În aval de Pârneaora, în Ogașu al Mare se varsă Ogașu cu soc, care nu are afluenți semnificativi, dar în valea lui se află izvorul Ciuciurău, Fântâna cu salcă și Fântâna cu băgrin.

Cursului mediu al Ogașului Pârneaorii (de la confluența amintită până la ieșirea din hotarul satului) localnicii îi spun Ierugă. În Ierugă se mai varsă un ogaș din dreapta – Ogașu de la Iribiță, care își are izvorul la Păgina Mărinchii.

În canalul Mali Rit se varsă încă trei afluenți de stânga, care se scurg de pe coastele abrupte (40 – 50 de grade) ale Munților Vârșetului și anume: Majdan, Alažura și Djavolja jazbina. Al patrulea și totodată ultimul afluent al cursului de apă prin care continuă Ogașu Pârneaorii este Jovanov potok. Este interesant faptul că acesta izvorăște de pe coastele sudice ale dealului Cula, de unde se scurge în formă de semicerc prin străzile Vârșetului, de la Helveția, pe lângă parc și spital, până la piața de vechituri unde se varsă în canalul Mali rit.

Regimul hidrologic al ogașelor tratate mai sus prezintă variații enorme, cel maxim fiind în perioadele cu precipitații abundente și după topirea zăpezilor, când apele ies din albie și inundă terenurile joase.

Cea mai mare cotă a nivelului apei în Ogașu Marcovățului a fost înregistrată în primele zile ale lunii iulie 1975, când nivelul apei măsurat pe scara gradată de la Središte Mare, (a cărei cote „O” este la altitudinea de 88, 25 m), s-a ridicat până la 310 cm. Acest nivel a fost cu 22 cm mai mare decât cel din 1939, (288 cm), care până atunci a fost considerat maxima absolută. Menționăm că în primele 3 zile din iulie 1975, conform măsurăturilor făcute la Vârșet, a căzut o cantitate de 127,5 mm de ploaie, cantitate ce echivalează medie pe 3 luni. În lunile de vară, mai ales în ultimii ani, când verile au devenit din ce în ce mai secetoase, ambele ogașe seacă, (din care cauză în albiile lor nu se mai găsesc pești, raci și alte animale acvatice).

Scurgeri permanente de apă există doar în unele văi din cursul superior în apropierea izvoarelor mai puternice, precum și în cele două canale artificiale, care, fiind la o altitudine joasă, se alimentează și din straturile de apă freatică.

Din motivele amintite, în albiile acestor ogașe au fost construite doar două obiective specifice apelor. Spre finea secolului XVIII la Pârneaora, sub Clemu, exista o moară de apă, însă, care putea să funcționeze foarte rar – numai în cazurile când ogașul avea debit maxim. În anul 1975, în amonte de Središte Mare s-a construit un baraj cu stăvilă, care reglează cantitatea de apă și astfel împiedică inundațiile.

Pe albia cursului superior și mediu al Ogașului Marcovățului nu există nici un pod peste care trece drumul asfaltat Marcovaț – Vârșet, deoarece atât drumul, cât și toate satele din valea acestui pârau se găsesc pe malul stâng. Sunt, însă, câteva poduri peste care trec drumuri de țară, (în total 6) și încă 4 poduri pe afluenții de stânga. Peste albia canalizată a cursului inferior s-au construit 4 poduri importante (la drumul spre Timișoara lângă depozitul de gunoarie, la calea ferată spre Timișoara, la drumul spre Zrenianin) și încă două pe drumuri neasfaltate.

Pe Ogașul Pârneaorii există în total 4 poduri toate pe drumuri asfaltate 3 în apropiere de Pârneaora și Središte Mare și unul pe drumul Vârșet – Timișoara, între pompa de benzină „OMV” și fabrica de ciocolată „Banat”.

SPICUIRI DIN PUBLICAȚIILE ROMÂNEȘTI

Revista de cultură, artă și istorie

Revista de cultură, artă și istorie bănățeană, „Glasul cerbiciei”, care apare sub egida Comunității Românilor din Serbia, a ajuns la numărul trei. Și de această dată, revista vine să ne prezinte momente importante din istoria meleagurilor noastre, evenimente în mod deosebit importante pentru minoritatea română, portrete ale unor personalități marcante, consemnări, date istorice, evenimente de ultimă oră.

Astfel, în primele pagini ale revistei apare un text foarte interesant, semnat de Arhimandritul Longhin Muncean, Ecclesiarchul Catedralei Ortodoxe Române din Vârșeț, intitulat „Biserica – Catedrala Înălțarea Domnului din Vârșeț, monument al artei bizantine”. Dorinel Stan, redactorul fondator al acestei publicații, semnează articolul Formațiunea muzicală „Privighetoarea codreanului”, prof.dr. Brândușa Juică este autorul articolului „Din viața și activitatea lui Simion Drăguța – fiu al satului bănățean de la codru”, ing. Ioan Ciama, președintele Filialei „Avram Iancu” din Timișoara este autorul textului „Reuniunea moților din Banat”, ediția a IX-a, prof. Natalia Stan, semnează articolul „Registrele jelerilor sredișteni”, urmează articolul „Zona geografică în care trăim”, semnat de G.N., de o importanță istorică deosebită este textul lui Dorinel Stan „Inaugurarea pelerinajului tuturor românilor din Serbia în presa și documentele timpului”, dr. Laura Demenescu este autoarea articolului „Conexiuni între arta muzicală românească bănățeană și cea europeană” iar preotul Mihai Gherghel din Marcovăț, semnează textul „Să ne cunoaștem identitatea spirituală și de neam”.

În mod deosebit sunt interesante articolele „Un corespondent din Serbia al lui B.P. Hasdeu: preotul Mihai Juică”, urmând „Răspunsurile lui Mihai Juică la chestionarul lui B.P.Hasdeu din 1884”, documentul inedit – o scrisoare pe care Iosif Stoianovici din Srediște o expediază pe 10 noiembrie 1746, Mitropoliei din Sremski Karlovci și interviul „Dincolo de curcubeu” pe care Dorinel Stan, redactorul fondator l-a acordat revistei „Glasul cerbiciei”.

Revista este ilustrată cu o sumedenie de poze, unele dintre ele de o mare valoare, aparținând timpurilor lăsate în urmă și calendarul de perete pentru anul 2009.

Eufrozina Greoneanț, „Cuvântul românesc”
nr.1008/2009

Revista de cultură și istorie bănățeană „Glasul Cerbiciei”, nr. 3 /2008

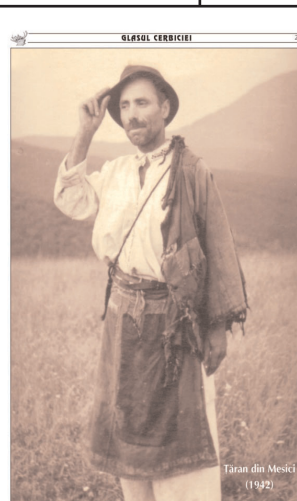
Revista „Glasul cerbiciei” apare ca supliment al „Cuvântului românesc” a ajuns la numărul 3 – 2008.

După cum subliniază, în interviul acordat revistei, redactorul fondator prof. Dorinel Stan: „Revista „Glasul cerbiciei” și-a propus ca „Dincolo de curcubeu” să prezinte valorile, cultura și realitățile românești din Banat, trecutul zbuciumat al românilor, pentru a fi cunoscuți și pentru a ne cunoaște noi înșine pe noi”.

Fiind în mare parte consacrată trecutului nostru cultural și istoric, revista aduce și texte interesante care deschid ușa cunoștințelor spre vremurile de odinioară. Astfel, puteți citi texte precum „Registrele jelerilor sredișteni”, semnat de prof. Natalia Stan; „Inaugurarea pelerinajului în documentele timpului”,

apoi textul „Un corespondent din Serbia al lui B.P. Hașdeu : preotul Mihai Juică, textul „Să ne cunoaștem identitatea spirituală și de neam”, care se referă la satul Marcovăț și la biserica unită din această localitate, precum și alte texte tot atât de interesante.

Arhimandritul Longhin Muncean, Ecclesiarchul

Catedralei Ortodoxe Române din Vârșeț ne prezintă sfântul locaș – Catedrala – Ortodoxă Română din Vârșeț cu hramul Înălțarea Domnului. Dorinel Stan aduce și textul consacrat formației muzicale „Privighetoarea codreanului” din Srediștea Mică, iar dr. Brândușa Juica scrie despre viața și activitatea lui Simion Drăguța. Un text la fel de interesant este cel „Zona geografică în care trăim” și care vorbește despre zona Munților Vârșețului, iar reportajul publicației ne apropie de atmosfera trăită de cei care au participat la ediția a IX-a a manifestării „Reuniunea moților din Banat”, organizată de către Filiala Timișoara a Societății Cultural – Patriotice „Avram Iancu” din România.

O sumedenie de alte texte interesante au intenția nu numai de a fi citite, ci și de a pune cititorul în situația să revină asupra lor, completându-și cunoștințele despre trecutul falnic și zbuciumat al predecesorilor noștri.

Valentin Mic
17, ianuarie 2009, „Libertatea”

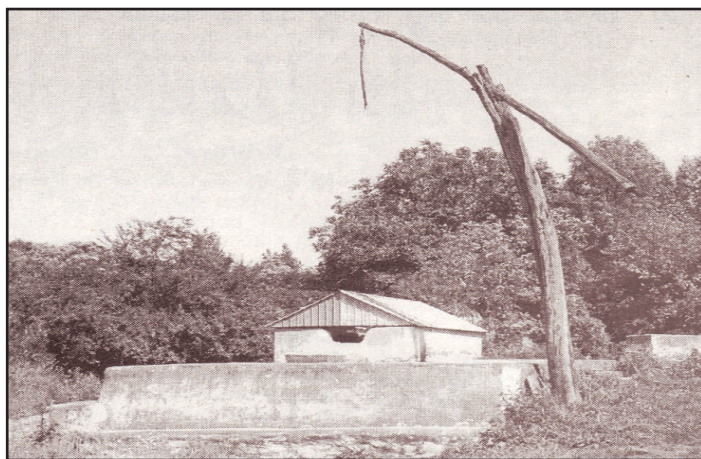
TREI "FÂNTÂNI MARI"

Izvor de viață în zona Banatului de munte.

Dealurile și munții pe lângă toate avantajele au subînțeles o continuă căutare de apă, care înseamnă viață, iar fântâna (izvorul) este considerată un rezervor de apă și energie inepuizabil. Nu întâmplător, la intrarea în Marcovăț, Sălcița și Mesici se remarcă în plină splendoare o fântână, care are aceeași denumire – FÂNTÂNA MARE. Pe drept, Fântânile Mari sunt considerate cele mai vechi în acest spațiu, fiind săpate înaintea întemeierii așezărilor propriu-zise. O altă caracteristică o exprimă poziția lor identică în toate cele trei localități, adică poziționarea pe lângă pâraiaș, fapt care este explicabil, ținându-se cont că mult timp au fost fântâni publice cu un potențial și izvor enorm.

La Marcovăț, Fântâna Mare este localizată în apropierea ogașului Vrela, la Mesici lângă pâraiașul cu același nume și la Sălcița în apropierea pâraiașului ce poartă denumirea de Ogaș. Însăși, denumirea, „Fântâna Mare” exprimă supremația față de alte fântâni și izvoare săpate s-au amenajate în localitate. Ele sunt funcționabile, iar unii săteni mai folosesc și azi apa potabilă pentru unele necesități obștești.

FÂNTÂNA MARE din Sălcița

FÂNTÂNA MARE din Sălcița stă la baza întemeierii satului cu sălcuța, care a luat naștere pe lângă izvor. La început a fost un izvor obișnuit cu un debit de apă mic, iar locuitorii micii așezări au trasformat izvorul de apă într-o fântână, cu adâncimea de 6 m. Fântâna Mare sălciteană a fost săpată cu scopul de a aproviziona așezarea cu apă, în patru colțuri, iar la adâncimea de 2,5m, s-a descoperit un zid de cărămidă găsite în pământ, până la aproximativ 5,50m adâncime. La adâncimea respectivă, apa din fântână a început să țâșnească în sus și de aici în pâraiașul din apropiere. Așa, din timpurile îndepărtate și până în zilele noastre, din Fântâna Mare se scurge o mare cantitate de apă, care se varsă în Ogașul ce trece pe lângă obârșie. Apa de izvor, rece și limpede se scoate cu ajutorul pârghiei, cu găleata de aproximativ 12 litri, volum de apă. Fântâna Mare pardosită cu piatră, iar în funcție de potențialul și capacitatea ei, s-a calculat, că poate alimenta cinci

localități cu apă. Actuala înfățișare, cișmeaua sălciteană primește în anul 1985, când s-a introdus o țevă în pământ pentru o fântână arteziană. Un fapt inedit, îl constituie, că până azi, n-a fost niciodată deznămolită, afirmație confirmată de cei mai vârsnici cetățeni ai satului. Au fost numeroase încercări în nenumărate rânduri, dar din cauza izvorului puternic, nu s-a reușit niciodată să fie curățată definitiv. Ce se ascunde la fundul fântânii sălcitene, rămâne în continuare secret nedescifrat, un mister.

FÂNTÂNA MARE din Marcovăț

La Marcovăț, FÂNTÂNA MARE denumită și Pucioasa, din apropierea pârașului Vrela, are istoricul ei. Despre secțiunea fântânii, în cronici se spune că ar fi zidită de prin secolul al XV-lea FÂNTÂNA MARE (Pucioasa) de la poalele Vârșciorului este specifică, deoarece piatra este de altă culoare decât cea obișnuită, cu un miros de sulf-pucioasă. Mult timp s-au vehiculat diverse zvonuri potrivit cărora, acolo ar fi îngropate lucruri prețioase și valoroase. Astfel, în anul 1932, primarul Lică Lazăr cu un grup de cetățeni hotărâsc să cerceteze fântâna. Săpăturile au fost abandonate la adâncimea de 5 m, fiindcă apa izvorea și năvălea foarte puternic, încât nu se putea scoate cu gălețile. La adâncimea de 3 m, a fost îngrădită cu bârne. Din amintirile martorilor oculari, reiese că apa izvorea atât de tare, încât ar fi făcut mari daune localității. Localnici au fost nevoiți să adune slănină pentru a reuși să stăpânească apa, care năvălea cu mare repeziciune. Fântâna Mare marcoviceană, nu mai este în funcție, iar firicelul de apă din izvor care încă mai există, lasă în urma lui o dără de culoarea albă.

FÂNTÂNA MARE din Mesici

FÂNTÂNA MARE din Mesici se găsește la intrarea în localitate, aproape de mănăstirea și pâraul cu aceeași denumire. Despre vechimea și zidirea fântânii, nu avem date nemijlocite, ele s-au pierdut în negura timpului, de mult apus. Totuși, un lucru e cert; Fântâna Mare - mesiceană a luat naștere odată cu ridicarea locașului de închinăciune din localitate. Ea este construită, pardosită și amenajată tot din piatră, iar apa limpede și rece, izvorește din stâncă neîntrerupt. Funcționează pe același principiu ca Fântâna Mare din Sălcița și apa în continuare se scoate cu ajutorul pârgheii, iar căldarea are un volum de 15 litri de apă. Înfățișarea de azi, i-a fost redată în timpul preotului local, Zaharia Lațcu care a contribuit, împreună cu cătenii la amenajarea ei.

Fântânile Mari din cele trei localități (Mesici, Marcovăț și Sălcița), sunt veritabile izvoare de apă vie, care înviorează sufletele amorțite și răcoresc inimile dogorâte de suferințe ale locuitorilor din această zonă magnifică a Banatului Montan. Fântâna Mare, din satele munților vârșețeni, nu-și mai are farmecul milenar de odinioară, dar rămâne în continuare izvor de viață.

Fântâna mare din localitățile sus amintite, poartă epitetul de "Izvor Tămăduitor" și fiecare are istoria ei zbuciumată care ascunde legende și mister.

Ea, la rândul ei reprezintă un adevăr sacru care persistă de secole în șir pe aceste locuri binecuvântate de Dumnezeu.

Trei femei din Mesici
în perioada interbelică

